

УДК 821.161.2

Лісничка Альона

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СНІВ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті проаналізовано поезію Ліни Костенко, акцентовано увагу на інтерпретації снів у її поетичній творчості. Розглядається поняття “сон” як одна із форм вираження думок та почуттів людини за допомогою образів чуттєвого досвіду.

Ключові слова: сон, поезія, творчість, сновидіння, поетичний світ.

В статье проанализированы поэзию Лины Костенко, акцентировано внимание на интерпретации снов в ее поэтическом творчестве. Рассматривается понятие "сон" как форма выражения мыслей и чувств человека с помощью образов чувственного опыта.

Ключевые слова: сон, поэзия, творчество, сновидения, поэтический мир.

In the article is analysed the poetry of Lina Kostenko, attention is accented on interpretation of sleeps in its poetic creation. A concept is examined “sleep” as one of forms of expression of ideas and senses of man is by appearances of perceptible experience.

Key words: sleep, poetry, creation, dream, poetic world.

Поетична творчість Ліни Костенко має особливу значущість. У ній переосмислено різноманітні творчі аспекти, виявлено прагнення до світосприймання і світорозуміння. “Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське, її сюжети завжди мають другий вимір і вже цим рішуче спростовують погляд на історію як на іконостас” [14].

У творчій спадщині поетеси є чимало віршів, які дозволяють проникнути у її внутрішнє “Я” крізь призму сну. З. Фрейд стверджував: “Сновидіння – не патологічне явище; воно не передбачає порушення психічної рівноваги, воно не послаблює психічної дієздатності” [10; 530].

Сновидіння люди бачать уві сні. Це такий стан свідомості того, хто спить, для якого характерною є поява більш чи менш яскравих уявлень. М. І. Сеченов зауважує, що сновидіння – це “небувалі комбінації бувалих вражень” [6; 97]. Але навіть перебуваючи у сні, людина все одно підтримує зв’язок із зовнішнім світом. Це відбувається за допомогою так званих “сторожових пунктів” – відділів кори головного мозку, які постійно перебувають у стані активності.

В українській літературі до форми сну неодноразово зверталися Т. Шевченко (поема “Сон”), І. Франко (“Каменярі”, “Чого являється мені у сні?”), історична драма “Сон князя Святослава”, новела “Неначе сон”), Леся Українка (“Сон”, “Сон літньої ночі”), М. Руденко (“Сон в’язня”, “Пам’ять душі”), Б. Олійник (“Мати сіяла сон”), В. Стус (“Сон (нона)”, “Вечірній сон. І спогади. І дощ”, “Багаття згасло. В тебе сон пройшов”, “Мертвий сон галактики”) тощо.

Спробу аналізу та інтерпретації сновидінь на матеріалі творчості Ліни Костенко зроблено небагатьма дослідниками, зокрема, О. В. Бідюк “Онїристичні мікрообрази у творчості Ліни Костенко: психоаналітична інтерпретація”, “Символіка сновидінь у структурі художнього тексту: психоаналітичний аспект”, “Психоаналіз сновидінь: літературознавча проекція (на матеріалі творчості Ліни Костенко)”.

У Ліни Костенко сон – явище звичне. Найчастіше поетеса звертається до нього у любовній ліриці, поринаючи у плин минулого:

Я дуже тяжко Вами відболіла.

Це все було як марення, як сон.

.....

Ця казка днів – вона була недовгою.

Цей світлий сон – пішов без вороття [5; 106].

Образ “світлого сну” у цій поезії – це підтвердження чистоти почуттів, світла душі, незаплямованості згадки. “Світлий – ніким не засмучений; радісний, щасливий” [7; 91]. Е. Фромм зазначає, що “символічна мова снів /.../ є приватною формою вираження думок та почуттів за допомогою образів чуттєвого досвіду” [11; 215]. Ліна Костенко думає про людину, яка, на перший погляд, викликає в неї почуття важкості, адже вона “відболіла”, та попри це поетеса стверджує, що цей сон “світлий”. За З. Фрейдом, авторка підсвідомо дуже добре ставиться до свого ліричного героя, можна сказати, навіть кохає його. Тут акцент робиться на підсвідомості, або на так званій сфері несвідомого, яку З. Фрейд пояснює як витіснений, нереалізований потяг людини. Поетеса не знає, чим було те, що вона провідчувала – маренням чи сном, але “ця казка днів” швидко закінчилася.

Сон – це певний код, символічна мова, яку потрібно розглядати крізь призму найменших структурних мовних одиниць, що закладені у рисах самого автора. Ліна Костенко часто наголошує на сні: “Моєму серцю снишся ти / як морю сняться урагани” [5; 73]; “Хай буде легко // Це був тільки сон / що ледь торкнувся пам’яті вустами” [5; 75]; “Дороги розмиті / і чується крик журавлиний // І ніч проминула / і сон не приніс забуття” [5; 76]; “Чи / може / це приснилось нам купання в річці Геракліта?” [5; 83]; “Подивився Архангел на святого Іллю / сон вже хоче приснитись / а я ще не сплю” [5; 95].

Сон є елементом і таких ліричних поезій: “Не говори печальними очима...” (“Чи ти мій сон / чи ти моя уява / чи просто чорна магія чола...” [5; 255]; “Я хочу знати, любиш ти мене...” (Я хочу знати / любиш ти мене / чи це вже сон, який уже не сниється // (...) Чи / може / в цім калейдоскопі літ / де все нещадно звичне і щоденне / ти просто мені дивишся услід // і трохи любиш сні свої про мене) [13]; “Моя любове! Я перед тобою...” (Моя любове / Я перед тобою / Бери мене в свої блаженні сні) [13] тощо.

Картини сну визначаються такими формальними ознаками як обсяг, розташування, хоча “ідеальна роль картин сну не завжди пропорційна обсягам тексту, відведеного на ці картини” [8; 9]. У Ліни Костенко є поезія “Мені снилась бабуся”, де у сні авторці здається, що її бабуся жива:

*Мені снилась бабуся, що вона ще жива.
Підійшла, як у церкві, засвітила слова [3; 540].*

Минуле крізь призму сну діє у теперішньому. Час повертається і стає реальністю. Події, які відбувалися колись відбуваються зараз у сні. Це пояснює З. Фрейд, який зазначає, що “звеличена раніше перевага сновидіння – те, що воно здатне володарювати над часом і простором, – може бути з легкістю визнано ілюзорним” [10; 74]. У сні людина здатна повернути час назад, корегувати події, керувати своїми вчинками. На рівні підсвідомого вона може спрямовувати себе у певний простір, відшліфувати дію, аналізувати зроблене. Зважаючи на це, доречно стверджувати, що у храмі не бабуся була, а сама Ліна Костенко.

У поетичній творчості авторки є вірші про дитинство. Поетеса пригадує свої дитячі роки, які їй часто сняться уже в дорослому віці:

*Мої палаци, вежі крижані,
я в першу мить не знаю навіть, де я, –
чи там, в дитинстві, чи іще у сні,
чи в Ірпені, чи в царстві Берендея.
Я в першу мить не знаю, що це – я [5; 89].*

Лірична героїня, прокинувшись, не пізнає себе, не може зрозуміти, чи вона вже в реальності, чи досі ще у сні. Згадка про дитинство – це мотив повернення, реалізація підсвідомих бажань, пошук себе колишньої. Про це говорить К. Г. Юнг, який наголошує, що “коли в зрілі роки ми повертаємось до пам’яті дитинства, ми знаходимо там все ще живі шматочки нашої особистості, які наповнюють нас почуттями минулих часів” [12; 27]. У цьому сновидінні ми помічаємо те, що приємне Ліні Костенко і що повертає її до дитинства. На думку Ральфа Р. Грінсона, людина часто бачить свої дитячі роки у сні, оскільки “сновидіння найближче стоїть до дитячих спогадів внаслідок того, що і в тому, і в іншому задіяні образні уявлення” [2; 97]. Уві сні людина усвідомлює, що уявлене нею є фантазією. При цьому відбувається два одночасних процеси – “людина щось

уявляє і разом з тим мислить про те, що уявляє – оцінює його особливості, вірогідність, красу, переробляє, виправляє або проганяє” [6; 205]. За З. Фрейдом, людина, перебуваючи у сні, зосереджується на своєму “Я”. Цей стан є причиною виникнення відчуття, ніби події відбуваються у своєму окремому світі, ні від кого незалежного. “Людина не має сили ні реагувати, ні оцінювати свої відчуття. Ось чому найнеймовірніші події, що відбуваються в сновидіннях, сприймаються сплячою людиною без будь-якого подиву і не викликають у неї обурення чи протесту” [6; 211].

У поезії “Розбуди мене, розбуди” Ліна Костенко говорить про ще один тип сну – “холодний”. Їй сняться “білі палаци крижані”, “кришталеві ґрати колон”, “вічні льоди”, “крижаний зимовий полон”. Декількома словами поетеса згадує про любов, яка проходить, забираючи тепло. Благальними словами “розбуди мене, розбуди! Мені сниться холодний сон” [4; 151] лірична героїня просить перервати сновидіння. У цьому випадку спостерігаємо іншу реакцію на сон. У значенні “холодний” розуміється такий, від якого холодно, який викликає неприємні почуття, збентеження, почасти, роздратування. За Фрейдом, лід означає негарзди у стосунках між чоловіком і жінкою. Мають, про це і пише Ліна Костенко:

*...бо коли проходить любов,
Значить, зовсім її не було.
Замітає її сліди
Білий сніг між білих колон... [4; 151]*

Персоніфікує сон поетеса у вірші “Сон лісний”. Він, як пише авторка, “прийшов до мене в хату. Став на стіл. Із склянки воду п’є. Все гаразд. Я добре буду спати, коли сон у мене в хаті є” [4; 135]. Тут значення сну постає ще в іншому аспекті. Він – уособлення чоловіка-охоронця, у присутності якого лірична героїня почуває себе у безпеці. Також у цьому вірші є образ весняного сну:

*...Сон весняний
З падолисту виринув,
Волохатий, синій, теплий сон [4; 135].*

Але можна припустити, що це героїні сниться, наче до неї у хату приходять сон лісовий і весняний. Тоді словами “*як я тяжко ждала цю весну*” пояснюється бажаність цього сновидіння, про що й говорить З. Фрейд. А зараз, коли уже весна, то:

Сосни сплять щасливо, втихомирено,
прихилившись кронами до крон [4; 135].

Поетичний світ Ліни Костенко наповнений різноманітними образами, з якими зустрічається читач на сторінках поезій. “Слово Ліни Костенко вводить нас у вертикаль минулого і в горизонталь сучасного, в те, що було, і в те, що відбувається. Її словесні образи в незбагненному поєднанні передають точність і місткість фрази” [1; 47-48]. Багатозначність символічних образів, краса алегоричної мови, правдивість роблять вірші поетеси цікавими для читача.

В одній із поезій поетеса веде розмову зі своєю долею за допомогою алегоричної форми сну, що є центром події:

*Наснився мені чудернацький базар:
під небом, у чистому полі,
для різних людей,
для щедрих і скнар,
продавалися різні Долі* [4; 162].

У сні відбуваються події вигадані, несправжні, але коли “минула ніч. І скінчився сон”, Доля, що виконувала головну роль у сні стає реальною. Авторка використовує форму сну для змалювання алегоричної ситуації, відображення нереального в реальності. Цей сон – реалізація роздумів Ліни Костенко про своє призначення у цьому світі. Виходячи з цього, З.Фрейд наголошує, що “якісь переживання попереднього дня завжди прояснюють сновиддя. Сновиддя – це реакція психіки в стані сну на денні переживання” [9; 121].

У поетичній творчості Ліни Костенко сон – це паралель буття, частина особливого світу. Він спонукає до іншоприймання та іншорозуміння земних реалій. Кожна поезія – загадка, розгадати яку можна, лише занурившись у контекст. Сновидіння містять філософські ідеї, ілюзії, фантазії, переживання, повідомлення тощо. В. Штекель рекомендує продумувати сон, як

статтю в газеті і придумувати їй заголовок. Кожний сон – це окреме світорозпізнавання, яке дає можливість зрозуміти суть думок і бажань людини. Сукупність символів, якими наповнені сні авторки створюють палітру “її-розуміння”. Сновидіння Ліни Костенко різноматичні. У них спостерігаємо повернення у дитинство, переживання через кохання, віднайдення своєї Долі тощо. Поезія Ліни Костенко – це “ідеальна шестиструнна реальність, у якій час може конденсуватися й перетікати в різні нечасові форми. Тут матерія конструює численні розгалуження, а тому й неможливо провести чітку грань між сном (уявним) і реальністю (справжнім)” [5; 314-315]. Хоч, здавалося б, поетеса змальовує реальність такою, якою вона є насправді, але часто під цією реальністю ховається надреальність, яку треба теж помічати і брати до уваги в процесі розуміння тексту.

У кожної людини сон свій, не подібний на інші. Одна китайська приказка твердить: “Що накопичилося у серці – розпчихав уві сні”. Завдяки сну ми можемо зробити те, чого не можемо зробити в реальності, дізнатися про себе багато такого, чого не хочемо знати, перебуваючи за межами сну (при повній свідомості). Жоден сон, як стверджує Зігмунд Фрейд, не є до кінця беззмістовним – у кожному проявляється потаємна воля людини [15].

Психотерапевти зауважують, що всі сновидіння мають свою мову. Вона відрізняється від тієї, якою ми спілкуємося у повсякденному житті, але завдяки якій розуміємо зміст сну і його призначення. Сон може розповісти людині про її потаємні думки, плани, бажання. Тлумачити сон допомагають “Сонники”, які пояснюють ті чи інші речі. Але якщо сон – це потаємне людини, індивідуальне, то й тлумачити їх треба стосовно себе самого. Сон – це відображення внутрішнього “Я” людини.

У поетичній творчості Ліни Костенко сон розглядається у різних аспектах. Він не лише відображає “Я” поетеси, а й демонструє її погляди на певні речі, відтворює почуття і переживання з того чи іншого приводу. Інколи авторка застосовує прийом “сон у сні” (“Сон лісний”) – не часто явище у літературі. За допомогою уяви поетеса витворює своєрідні прийоми подачі пережитого, підсвідомо аналізує елементи уже пройденого. Ліна Василівна персоніфікує сон, він набуває рис живої люди-

ни. Сон з'являється в різноманітних образах: коханого, дороги, незнайомця. У сні авторка веде діалог, спілкується з різними людьми, з тими, яких знає і яких ніколи раніше не зустрічала у житті. Сон часто пояснює те, що важко зрозуміти в реальності.

Поетеса Ліни Костенко – подвійна частина одного “Я”. У ній можна знайти відповіді на різні запитання. Це гама смислів, ряд людських уявлень про світ, перелік асоціацій і реакцій на навколишню дійсність. Вона показує непізнаванні шляхи до осмислення світу. У віршах поетеси чітко окреслені теми, проблеми, мотиви. Ліна Костенко торкається реальності, пояснює, здавалось би, звичайні речі по-особливому. Авторка вдається до різноманітних форм (та сама форма сну), які наповнені її роздумами, її поглядами, її баченням. Сон – це те “наскрізне”, яким наповнена більша частина віршів поетеси. У сновидінні відбувається те, що в реальному житті не могло відбутися ніколи, зважаючи на свою ж неспроможність реалізуватись. Сон допомагає авторці ще більше відкритись і подати дійсність методом зіставлення, порівнюючи події реального життя та підсвідомого.

Список використаних джерел:

1. Вона як хліб. На пошану творчості Ліни Костенко. Публікації 2005-2011 рр. К.: Український пріоритет, 2011. – 157 с.
2. Гринсон Ральф Р. Исключительное положение сновидения в психоаналитической практике// Современная теория сновидений. Сборник / Ральф Р. Гринсон. – СПб., 1998. – С. 93-128.
3. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
4. Костенко Л. Поетії. Упор. Осип Зінкевич. Смолоскип ім. В. Симоненка / Л. Костенко. – 1969. – 357 с.
5. Костенко Л. Річка Геракліта / Л. Костенко. – К.: Либідь, 2011. – 331.
6. Скрипченко О. В. Загальна психологія / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.] // Підручник – К.: Либідь, 2005. – С. 464;
7. Словник української мови: в 11 томах. – том 9, 1978. – С. 91;
8. Фенько Н. М. Естетичні функції картин сновидень у художніх творах українських письменників другої половини XIX- XX століть: авторефер. дис. канд. філ. наук: Спец. 10.01.01 – українська література / Н. М. Фенько. – Дніпропетровськ, 1999. – 19 С.
9. Фрейд З. Вступ до психоаналізу / З.Фрейд. – К., 1998. – 709 с.

10. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – Минск: Попури, 2009. – 576 с.
11. Фромм Э. Психоанализ и религия // Сумерки богов / сост. и общ. ред. А. Яковлева. – М., 1990. – С. 215;
12. Юнг К. Г. Алхимия снов. Четыре архетипа / К.Г. Юнг. – СПб., 1997. – 352 с.
13. Вірші про кохання. Ліна Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vseodetyah.com/article.html?id=810&menu=woman>
14. Неповторна самобутність поезії Ліни Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=23667&pg=4>
15. Сон – це зустріч із самим собою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/8374/>